

staat liet remmen of beperken. Meer dan een derde van de predikanten en een derde van de gemeenteleden ging mee met de 'Disruption'. De grote meerderheid van de 'Evangelicals' bevond zich nu in de 'Free Church'; een minderheid, die de koers van de leidende 'Evangelicals' te radicaal vond, bleef met de 'Moderates' in de oude kerk (en in de oude kerkgebouwen: de 'Free Church' gaf alle bezittingen prijs) achter. De 'Disruption' vond een grote weerklank in de Hooglanden, waar zoals we zagen de 'Evangelical revival' het geestelijke leven diep had beïnvloed; voorts ook in andere gebieden waar de 'Evangelical movement' zich had doen gelden. Daar hoorden ook de grote steden bij. In het zuiden was de weerklank iets minder sterk, misschien omdat de kerken van de 'Secession' daar al veel van de onvrede hadden opgevangen.¹³ Maar in het geheel van het Schotse leven was de 'Free Kirk', zoals zij (in onderscheid van de 'Auld Kirk') genoemd werd, een belangrijke factor. Ze ontplooidde op vele gebieden een grote activiteit. De leden van de kerk, die (afgezien van de Hooglanden, waar juist het armere deel van de bevolking in de 'Free Church' haar tehuis gevonden had) veelal tot de sociale middengroep behoorden, getroostten zich enorme financiële inspanningen. Ze moesten ook het zendingswerk dragen: vrijwel alle zendingen gingen mee met de 'Disruption'. Tot op zekere hoogte was de 'Free Church' de geïnstitutionaliseerde, in vaste kerkelijke bedding geleide 'Evangelical revival'. Ze vormde een geestelijke eenheid, zij het ook dat die niet een monolithisch karakter droeg: zo was het geestelijk klimaat in de Hooglanden conservatiever, strenger calvinistisch, minder open voor nieuwe invloeden dan het type 'evangelicalism' zoals zich dat manifesteerde in het meer culturele milieu van de grote steden. In de aanvang was het verschil nog ternauwernood merkbaar, aangezien ook buiten de Hooglanden het profiel van de 'Free Church' nog uitgesproken calvinistisch was, maar geleidelijk zouden de wegen toch uiteengaan. In 1892 splitste een kleine groep zich af in de Hooglanden, toen de 'Free Church' de binding aan de belijdenis enigermate verruimde: de 'Free Presbyterian Church', recent nog bekend geworden door haar rigoreus optreden tegen een van haar leden, de Britse Lord Chancellor, Lord Mackay.¹⁴ En toen in 1900 de 'Free Church' zich verenigde met de

13. Reeds in 1843 verscheen van de hand van een predikant van de 'Free Church', James McCosh (later president van Princeton) een statistisch overzicht onder de veelzeggende titel *The Wheat and the Chaff Gathered into Bundles*; zie S.J. Brown, *Thomas Chalmers and the Godly Commonwealth in Scotland*, Oxford, 1982, 335v.

14. In 1989 werd Lord Mackay, die ouderling was in de 'Free Presbyterian Church', onder censuur gesteld en van zijn ouderlingambt ontheven omdat hij de rouwdienst voor een katholieke vriend en collega had bijgewoond; een zaak, die van de kant van de media veel aandacht ontving.